

**Mads
Bo-Kristensen**

*Udviklingskonsulent, ph.d. i dansk som andetsprog
Videnscenter for Integration
madbo@vejle.dk*

Herluf Schelde

*Online underviser
Århus Sprogcenter
Herluf.Schelde@skolekom.dk*

Skriften på skærmen

– om underviserens kompetencer i online miljøer

I denne artikel beskæftiger vi os med det hastigt voksende område: Online miljøer i dansk som andetsprog for voksne. Disse miljøer er overvejende skriftbaserede. Vi vil give et bud på, hvordan underviseren etablerer fællesskaber og relationer med kursister i online miljøer.

Der er mange, der refererer til internettet som en “information superhighway”. Men efter Paloff & Pratts mening (1999) forvirrer det mere, end det afklarer. Nettet er i højere grad en “community” skabt af vores lyst til kommunikation med andre og det fællesskab, det kan føre til. Det er en vigtig pointe, og den får yderligere næring, når netop brugen af teknologiske platforme – som fx mobiltelefoni integreret med nettet og weblogs – viser, at brugerne i stadigt stigende omfang fokuserer på kommunikation og på lysten til fællesskab. Måske er vi ikke længere så imponerede af, hvad computeren kan formidle. Vi ønsker nu at kommunikere og møde andre via computeren. Fællesskabet skabes af den kommunikation, miljøet lægger op til. På denne baggrund stiller vi spørgsmålet:

Hvordan kan online underviseren etablere læringsrige fællesskaber i skriftlige online miljøer?

Enhver underviser kender den faldgrube, der ligger i at overøse sine kursister med velmenende faglig viden, råd eller vejledning og være den, der både stiller og besvarer spørgsmålene. Eller det modsatte: At holde sig fagligt så meget tilbage, at kursisten efterlades uden reelle orienteringsmuligheder. Både den meget aktive og den meget tilbageholdende online underviser skubber imidlertid kursisten fra sig. I begge yderpositioner fratages kursisten muligheden for aktiv deltagelse og dermed for optimale læringsvilkår. På denne baggrund stiller vi endnu et spørgsmål:

Hvordan kan online underviseren etablere relationer til kursisten udelukkende med skriften som medium?

Vi indleder med at give et bud på, hvad online fællesskaber er. Dette bruger vi til at pege på tre centrale kompetencer, underviseren må have for at etablere fællesskaber i det overvejende skriftbaserede online miljø. Derpå går vi tæt på, hvordan underviseren via skriften som medium kan skabe relationer til den enkelte kursist.

Online fællesskaber

Der er ikke noget nyt i, at medlemskab af et fællesskab er en afgørende drivkraft i læreprocesser (fx Lave og Wenger 1998). Det er man også opmærksom på i klasseværelset. Men kendetegnende for et netbaseret fællesskab er, at kursist og underviser kun er til stede og bidrager i den udstrækning, de producerer indlæg i forum, dokumenter, beskeder m.m. Den tavse elev, som i klasseværelset viser sin deltagelse med gestik, har svære vilkår i online miljøerne. Der er ligefrem opfundet en betegnelse for dem, nemlig "lurkers". En "lurker" lærer også, men det er gennem aktiv deltagelse med bidrag til netfællesskabet, man opnår de bedste muligheder for læring. Det stiller således nogle nye krav til underviseren at arbejde i et online læringsfællesskab.

Erfaringerne fra net'dansk på Århus Sprogcenter¹ viser, at det er afgørende for kursisternes læring og deltagelse, at de bliver en del af et online fællesskab. Hvis ikke, er der større risiko for, at kursisterne dropper ud. Det kan fx modvirkes gennem en god virtuel kontakt via pop-up beskeder, chatsessions, mails m.m. til medkursister eller undervisere. Måske er fællesskabet i kontekster, hvor dansk er andetsprog, ekstra vigtigt, eftersom mange kursister med dansk som andetsprog ikke indgår i andre fællesskaber på dansk; derfor bliver online fællesskabet af afgørende betydning for deres tilegnelse af dansk. Kursisterne er således helt afhængige af, at dokumenter, chat, pop-ups og de tekster, de offentliggør i forum, læses af deres medkursister.

Heldigvis viser erfaringerne, at kursister generelt har stor lyst til at deltage i det fællesskab, som er nødvendigt for at få etableret et udbytterigt online miljø. Men det kræver, at underviseren gør sig klart, hvordan man etablerer undervisningen online.

Underviseren i et læringsfællesskab

Et af de forhold, der er vigtige for at etablere et online fællesskab, er ifølge Elsebeth K. Sørensen, at sproget i online miljøer ikke blot bruges til at præsentere tanker, meninger m.m. Sproget skal desuden bruges til interaktion (Sørensen 2000). Derudover skal sproget bruges til at etablere *selve* fællesskabet. Det er det kit, som skal gøre, at kursister og undervisere føler sig hjemme i miljøet. Uden sprog, intet fællesskab i online miljøet.

Når underviser og kursist befinder sig i et online miljø med mange-til-mange kommunikation, er en af underviserens – og selvfølgelig også kursistens – fornemste opgaver at invitere en medkursist ind i miljøet og sørge for, at kursisten føler tilknytning til

miljøet. Vi vil her nævne tre centrale kompetencer, underviseren må have for at etablere et fællesskab, der giver tilknytning til online miljøet. Underviseren må:

- sikre, at den enkelte kursist bliver *set*
- sikre en høj grad af *kontekstualisering*
- bruge sproget til at skabe *tilknytning*

Det er vigtigt, at kursisten føler sig *set* i et online miljø. Det betyder, at der skal være en grundig og anerkendende opmærksomhed omkring kursistens gøren og laden i miljøet. Kursisten må ikke opleve, at skriftlige indlæg i forum eller andre rum forbliver ukommenterede, for dermed efterlades det indtryk, at hans/hendes indlæg – som der måske er meget hjerteblod i – ikke er set. Det betyder selvfølgelig, at underviseren skal være online med en høj frekvens i forhold til kommentarer, men også i forhold til de problemer, der opstår. Det kan fx være problemer af teknisk karakter eller problemer med at navigere i læringsmiljøet.

Underviseren må bidrage med en høj grad af *kontekstualisering* (Agertoft m.fl. 2003). Det indebærer fx, at han/hun åbner diskussioner, sætter normer for diskussion og kommunikation, sætter en dagsorden og holder øje med, om den følges af alle og ikke er skjult for nogen. Som underviser i et online miljø, hvor dansk er andetsprog, kan man overraskes over, hvordan kursister formår at bidrage til kontekstualiseringen. For eksempel kan man opleve, at en kursist gør opmærksom på, at den kommunikation, der er i gang i et forum, er uden for emnet. Man kan også opleve, at kursister selv ordner en situation, hvor et indlæg er blevet hårdt behandlet eller misforstået. Det kan fx ske ved, at de mødes synkront i chat og udreder trådene, eller det kan være, at en tredje person går ind og påpeger, at tonen i indlægget kan misforstås. Stadigvæk er det dog underviseren, der har det endelige ansvar.

Som det tredje punkt må underviseren ved hjælp af sproget forsøge at skabe *tilknytning*. Det vil sige, at underviseren skal være i stand til at begejstre, rose, opsummere, støtte, vise empati, kritisere, sætte grænser m.m. – alt sammen skriftligt og til gavn for online fællesskabet. Der har længe været megen opmærksomhed på, hvordan man kan undgå at genere nogen på nettet (netikette). Det har efterladt undervisere med en noget tilbageholdende holdning til skriftlig kommunikation på nettet. I stedet skal der i årene, der kommer, arbejdes meget mere offensivt med sproget, for der er meget, vi endnu mangler at kunne med skriftligheden.

Det er vores erfaring, at det især er disse tre kompetencer, underviseren må udvikle for at sikre den enkelte og holdets oplevelse af et meningsfuldt online fællesskab.

I det følgende sætter vi fokus på de relationer, underviseren indgår i med kursisten. De minder på mange måder om dem, vi kender fra klasseværelset. Men spørgsmålet er, hvordan online underviseren etablerer relationer til den voksne kursist i miljøer, hvor skriften alene er det medie, relationerne skabes i.

Online underviserens relationer til kursisterne

Kursisten har behov for at møde en ekspert, når det drejer sig om kommentarer, diskussion og anden dialog med underviseren. Kursisten forventer at få adgang til den professionelle undervisers ekspertise. Samtidig har kursisten brug for at møde forståelse, anerkendelse, accept og herigennem opnå en form for samhørighed med underviseren. Hvis ikke underviseren møder kursisten med ekspertise og samtidig prøver at etablere samhørighed, bryder han eller hun med den pædagogiske relations væsentligste princip, nemlig meningsfuldhed.

Der er i mødet indlejret en risiko, som ethvert møde mellem underviser og kursist sætter på dagsordenen: Hvis balancen mellem online underviserens ekspert- og samhørighedsrelation til kursisten får slagside, bliver mødet meningsløst for kursisten. Det meningsløse består i, at underviseren enten bliver for formynderisk eller modsat indtager en alt for passiv rolle præget af undladelser. Gennem formynderiet eller undladelsen passiviseres kursisten, og han/hun forhindres hermed i at udfolde sig, at forandre sig, at lære.²

Vi kender problematikken fra klasseværelset: Den evigt forklarende og talende underviser afskærer kursisten fra at komme på banen. I et velment forsøg på at føre så meget af sin faglige ekspertise ind i dialogen, risikerer underviseren, at kursisten mister initiativ. Det samme kan ske, hvis underviserens kommunikation er blottet for kompetent, fagligt indhold, og han/hun kun søger at bekræfte kursisten i, at “det ser spændende ud”, “du er på rette vej” osv. Begge kommunikationsformer er udtryk for relationer, der virker mod deres hensigt. Spørgsmålet er, hvordan online underviseren gennem skriften etablerer relationer, der virker *for* og ikke *imod* kursistens muligheder for at udfolde sig og lære.

Vi vil her introducere en relation, som vi vil kalde for “en samarbejdsrelation”. Det er i spændingsfeltet mellem en ekspert- og en samhørighedsrelation, at en samarbejdsrelation mellem online underviser og kursist bliver til. I samarbejdsrelationen skriftliggør underviseren den samhørighed, kursisten behøver for at føle sig set, forstået og anerkendt. Samtidig skriftliggør underviseren den faglige ekspertise, kursisten ønsker sine dansksproglige anstrengelser mødt med. Her er et eksempel på en samarbejdsrelation, som en online underviser etablerer med en kursist, Amira:

I et diskussionsindlæg fra Amira om budskabet i en film viser online underviseren, at han anerkender indlægget som værdifuldt: “Tak for dit indlæg. Det lyder spændende.”

Derefter må underviseren vise Amira, at han forholder sig til Amiras indlæg som underviser. Det gøres ved at identificere indholdets pointer, problemer og problemstillinger: “Du skriver, at ... og at .... Det ser du i .... Jeg er ikke helt enig med dig i, at ... Det er jeg ikke enig i, fordi ...”

Endelig må underviseren pege fremad i sin feedback. Det gøres ved at give forslag til, hvad indlæg og feedback kan bruges til i den videre diskussion. Måske er der behov for, at Amira uddyber et bestemt synspunkt. Måske opfordres andre på holdet til at forholde sig til et synspunkt i diskussionen.

En skriftlig samarbejdsrelation kan etableres ved:

1. Først at anerkende kursistens skriftlige bidrag (imødekommenhed).
2. Dernæst at identificere og/eller forholde sig til problemer og problemstillinger i bidraget (problemidentificering).
3. Og endelig at pege fremad med forslag til eller overvejelser over, hvad der herefter vil kunne ske (fremadrettethed).

I klasseværelset etablerer underviseren samarbejdsrelationer mundtligt. Her ved underviseren, at et ensidigt fokus på (1) vil virke fagligt useriøst på kursisten. Et overdrevent fokus på (2) vil af kursisten kunne opleves som afvisende kritik. Fokuserer underviseren kun på (3), efterlades kursisten let med samme indtryk af kritik eller med indtrykket af, at underviseren ikke har set og forstået det, han/hun har skrevet. Derfor er det vigtigt, at underviseren holder sig alle tre faktorer for øje.

Sammenfatning

Vi har i denne artikel belyst nogle af de kompetencer, en underviser må udvikle, når han eller hun arbejder i online læringsmiljøer. Ligesom i klasseværelset fungerer disse miljøer i høj grad i kraft af det fællesskab, underviseren er med til at opretholde. Oplevelsen af fællesskab er nødvendig både for holdet og for den enkelte kursist. Ud over disse kompetencer, må underviseren være i stand til at indgå i meningsfulde relationer med den enkelte kursist. Meningsfuldheden afhænger af underviserens evne til at håndtere muligheder og faldgruber i den skriftlige relation i disse miljøer.

Vi har her haft fokus på underviserens rolle. Det vil imidlertid også være oplagt at gå i dybden med kursistrollen. Hvad er det for "studiekompetencer", kursisten må have for at være og lære i online miljøer? Hvilke krav stiller det til kursistens viden og færdigheder at deltage i skriftbaserede fællesskaber og relationer? Endelig vil det være vigtigt at undersøge, hvordan miljøets materialer og indretning skal se ud. Hvordan kan online materialer udformes, så de fremmer etableringen af fællesskaber og dermed læring? Hvordan kan online miljøet indrettes, så den voksne oplever det som et sted, hvor det er meningsfuldt og lærerigt at opholde sig?

Voksnes læring kan belyses kognitivt, socialt og eksistentielt (fx Illeris 2006). Det samme gælder for voksnes online andetsprogstilegnelse (Bo-Kristensen 2005, 2006). Med denne artikels spørgsmål til online underviserens kompetencer i at etablere fællesskaber og indgå i relationer anlægger vi et socialt og eksistentielt sprogstilegnessyn. Den sociale tilegnelse henter især inspiration i teori om læring i praksisfællesskaber (fx Lave og Wenger 1998). Den eksistentielle tilegnelse henter

inspiration i teori om meningsfuld læring (fx Jarvis 2006). Vi ser fælles og meningsfuld online sprogtilegnelse som et didaktisk område, der er særdeles lovende, men som stadig langt fra er belyst til bunds i dansk som andetsprog for voksne.

Noter

- 1 Net' dansk er et netbaseret læringsmiljø. Læringsmiljøet består af en række kommunikative faciliteter: Forum, chat, pop-up beskeder, dokumenter. Pt. er der 44 kursister og 4 undervisere tilknyttet miljøet.
- 2 Begreberne 'fornyderi' og 'undladelse' er inspireret af Løgstrups etik (1991 og 1997). Her peger Løgstrup på, at tillid er en forudsætning for den menneskelige tilværelse, men at tillid kan udvikle sig til enten fornyderi eller undladelse. Tilliden må placeres mellem de to yderpunkter, hvis mødet mellem mennesker skal give mening for den enkelte.

Litteratur

- Agertoft m.fl. (2003). *Netbaseret kollaborativ læring: En guide til undervisere*. Værløse: Billesøe & Baltzer.
- Bo-Kristensen, Mads. (2006). Når voksne e-lærer. I: Jesper Hundebøl (ed.). *Lingx*. (online tidsskrift m.m. på adressen www.lingx.dk).
- Bo-Kristensen, Mads. (2005). Vurdering af it-materialer – til dansk som andetsprog for voksne. I: *Sprogforum*, nr. 35 Kbh.: Danmarks Pædagogiske Bibliotek, s. 9-19. (Findes på Sprogforums hjemmeside: <http://inet.dpb.dpu.dk/infodok/sprogforum>).
- Feenberg, Andrew. (1989). The written world. I: Mason, R. & A. R. Kaye (eds). *Mindweave: Communication, Computers, and Distance Education*. Oxford: Pergamon Press, s. 22-40.
- Illeris, Knud. (2006). *Læring*. 2. udg. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Jarvis, Peter. (2006). *Towards a Comprehensive Theory of Human Learning*. London: Routledge.
- Lave, Jean & Etienne Wenger. (1998) [1991]. Situeret læring ved legitim perifer deltagelse. I: Hermensen, Mads. *Fra læringens horisont – en antologi*. Århus: Klim, s. 151-160.
- Løgstrup, Knud Erik. (1991). *Den etiske fordring*. 2. udgave. København: Gyldendal.
- Løgstrup, Knud Erik. (1997). *System og symbol – essays*. 2. udgave. København: Gyldendal.
- Palloff, Rena M. & Keith Pratt. (1999). *Building learning communities in cyberspace: Effective strategies for the online classroom*. San Francisco: Josey-Bass Publishers.
- Sørensen, Elsebeth K. (2000). Interaktion og læring i virtuelle rum. I: Heilesen, Simon (red.) *At undervise med IKT*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 235-233.